

Benedek Kata

STILL PRESENT!

Ki itt belépsz, hagyj fel a múlttal s jövővel!

12. Berlini Biennále

Berlin

2022. június 11 – szeptember 18.¹

„Gyakran kérdezik tőlem: Mi jön a dekolonialista gondolkodás után? Őszintén szólva, engem kevésbé érdekel, hogy mi jön utána, mint az, hogy ez egy folyamatos párbeszéd a jelenben, a társadalom különböző szféráiban zajló javítási aktusok sorozata.”

(KADER ATTIA, a 12. *Berlin Biennale* kurátora)

Mi volt eddig?

2022 kétségkívül az európai biennálék évada volt: *Velencei Biennále* (a COVID-19 világjárvány miatt egy évvel elcsúszva),² kasseli *documenta*,³ a *Manifesta* Pristinában,⁴ Prágában pedig a *Matter of Art*.⁵ mindeközben 12. kiadásához ért a *Berlin Biennále* is. Utóbbi témája, a *(poszt)kolonializmus* – nagy vonalakban –, az összes többi nagy sereg-szemlének is központi szervezőelve volt.

A *Berlin Biennále* azonban sorozatban harmadszorra választotta ezt a fókuszt. 2018-ban a dél-afrikai GABI NGCOBO némi távolságtartással mutatott rá az elnyomási struktúrák párhuzamaira a kolonialis múlt és jelen globális kapitalizmusában.⁶ Azt állította, hogy *mindenhol* és *mindenkor* léteztek elnyomások, társadalmi igazságtalanságok, amelyeknek csak egy fajtája a kolonializmus, s mindez kiegészült azzal a határozott véleménnyel, hogy a hatalmi hierarchiák lebontását nem lehet elképzelt, magányos hősoktól várni: csak az ott – az adott helyszínen – élők

- STILL PRESENT! 12th Berlin Biennale for Contemporary Art*, Berlin 2022. június 11 – szeptember 18., kurátor: KADER ATTIA, URL: https://www.berlinbiennale.de/en/biennalen/2931/still-present (A hivatkozott webhelyek utolsó letöltése: 2023. június 1.)
- The Milk of Dreams. 59th International Art Exhibition of La Biennale di Venezia*, Velence, 2022. április 23 – November 27., kurátor: CECILIA ALEMANI, URL: https://www.labiennale.org/en/art/2022/59th-exhibition; Id. még URL: https://www.ludwigmuseum.hu/velencei-biennale/2022
- documenta fifteen*, Kassel, 2022. június 18 – szeptember 25., kurátor: RUANGRUPA, URL: https://documenta-fifteen.de/
- Manifesta 14 Pristhina*, Pristina, 2022. július 22 – október 30., kurátor: CATHERINE NICHOLS, URL: https://manifesta14.org/
- Biennale Matter of Art 2022*, Prága, 2022. július 21 – október 23., kurátorok: RADO IŠTOK, PIOTR SIKORA, RENAN LARU-AN, TEREZA STEJSKALOVÁ, URL: https://matterof.art/cz
- WE DON’T NEED ANOTHER HERO! 10th Berlin Biennale for Contemporary Art*, Berlin 2018. június 6 – szeptember 9., kurátor: GABI NGCOBO, URL: https://www.berlinbiennale.de/en/biennalen/1339/we-don-t-need-another-hero; Id. még BENEDEK KATA: Nem kellenek újabb hősök. De akkor mi kell? *artportal*, 2018. június 17., URL: https://artportal.hu/magazin/nem-kellenek-ujabb-hosok-de-akkor-mi-kell/; GADÓ FLÓRA: Mindennapi hősök. *Balkon* 2018/8., 4-9., URL: https://balkon.art/home/print/balkon-2018-8/

csoportba szerveződött, aktív fellépésével lehet eredményeket elérni. Ezek a stratégiák működnek valójában: nem kell máshonnan – Nyugatról Keletre vagy éppen Északról Délre – beleszólni, tanácsot adni, okoskodni. Mindenki vállaljon felelősséget és közösséget, és tevékenykedjen ott, ahol van, ahol hathatósan tud tenni a társadalom javításáért, a hatalmi igazságtalanságok felszámolásáért. Ngcobo világos üzenetet klasszikusan nyugodt statikus műfajokkal, biennáléhoz képest szinte szellős minimalizmussal közvetítette. Tisztán. Érthetően.

Ezt követte a 2020-as ötkurátoros káosz,⁷ ahol a túlgondolt, kacifántosan semmitmondó kurátori koncepció(k) sora – kevés kivételtől eltekintve – lemészárolta az amatőr és professzionális művek garmadját. Idegtépően leegyszerűsített narratívában a rasszizmust, illetve az elnyomás más formáit – megközelítőleg – téren, időn és gazdaságon kívül értelmezett hajlamként kezelte. Az egyszeri fehér – pláne, ha katolikus – látogatóra személyes vérvád vetült: egyénileg kellett volna felelősséget vállalnia, vagy legalábbis mélységes szégyent éreznie mindenért, ami az egykori kolóniakon, majd azok politikai függetlenedése után történt, történik és még történni fog. Szinte már lenyűgöző volt nézni az ellentmondásos koncepció(k)ból fakadó küzdelmet: így például azt, hogy miközben az egyik helyszínen azt tematizálták, hogy a nyugati múzeumok gyűjteményezési stratégiái etikátlan módon tartják fenn a kulturális hierarchiákat, addig egy párhuzamos teremben meg a falra szögeltek egy egyedi pulóvert, amit egy földjét védő délamerikai őslakos testéről húztak le. Szimplán azért, hogy érzékletes bemutatót tarthassanak egy német Weißkubusban.

Na, de nézzük, mit tud mindehhez hozátenni a Berlinben élő francia művész,

- THE CRACK BEGINS WITHIN. 11th Berlin Biennale for Contemporary Art*, Berlin 2020. május 9 – november 1., kurátorok: MARIÁ BERRÍOS (Chile), RENATA CER-VETTO (Argentína), LISETTE LAGNADO (Kongói Demokratikus Köztársaság), AUGUSTIN PÉREZ RUBIO (Spanyolország), URL: https://www.berlinbiennale.de/en/biennalen/1339/we-don-t-need-another-hero; Id. még BENEDEK KATA: Frontális történetmesélés. *Balkon online*, 2020. december 7., URL: https://balkon.art/home/frontalis-tortenetmeseles/

2 0 2 3 - 3. 4

KADER ATTIA (1970), a 12. *Berlin Biennale* kurátora algériai szülők gyermekeként született Franciaországban. Párizsban nevelkedett és járt egyetemre, hogy aztán Barcelonában folytassa tanulmányait. Algéria mellett sok időt töltött Kongóban, Dél-Afrikában, hogy azután a berlini kulturális szcéna meghatározó alakjává váljon. Immár 20 éve foglalkozik a gyarmati korszakok történelmével és identitáspolitikájával, valamint a hagyományok túlélőképességével, folytonosságával a modernitástól a jelenig. Praxisa középpontjában a *reparature*, azaz a javítás, megjavítás áll, mint az emberi természet állandó tulajdonsága. Attia először a tárgyak és fizikai sérülések „gyógyításával” kezdett el foglalkozni, majd ezt követően az egyéni és társadalmi traumák helyreállításával. Koncepciója szerint az emberi kultúra, természet, nemek, építészet, tudomány és filozófia – tehát az élet minden rendszere – a javítás soha véget nem érő folyamatának terepe. Praxisában ugyanakkor a *reparature*-t a kulturális ellenállás egyik formájaként, módjaként is értelmezi. Ezt a gondolatot fűzi tovább a *Berlin Biennale* kurátori nyilatkozatában.⁸

Attia elválasztja a kolonializmust a rasszizmustól és a fehér felsőbbrendűségtől, s egyszerűen annak írja le, ami: gazdasági érdeknek, amire aztán folyamatosan különböző struktúrák épültek rá az emberi történelem kezdetétől fogva. A jelen krízishelyzetét – amit a globális kapitalista termelés öngyilkos ámokfutásaként jelöl meg – azonban nem ehhez köti, hanem a globális kapitalizmus európai gyökereihez: a *felvilágosodáshoz* és a *modernitáshoz*. Kurátori manifesztumában azt írja, hogy a „modern nyugati társadalmak egoizmusukban természetesnek vették saját liberális jellegüket, tévesen feltételezve, hogy a szabad kereskedelem és az általános választójog közötti egyensúly garantálja az egyetemes demokratikus értékek önszabályozó rendszerét.

Az utópikus ígéretből örökölt disztópikus társadalom káoszt termel, de tagadja a felelősségét mindebben. Óvakodnunk kell a modernitás/kolonialitás

- URL: https://www.berlinbiennale.de/en/kataloge/2950/still-present

kapitalista logikájának következményeitől és annak a társadalmi szubjektum depolitizálására való képességétől. A társadalmi világok, amelyekben ma élünk, egymással összekapcsolt, hálózatos környezeteken keresztül artikulálódnak, amelyek láthatatlan kölcsönhatásban állnak egymással. Az algoritmikus kormányzás minden korábbinál jobban átvette jelen pillanatunkat: a viselkedési adatok kinyeréséért folytatott példátlan gazdasági küzdelem terepévé vált, amely olyan erős gazdasági modell, hogy tehetetlennek érezzük magunkat arra, hogy kiszabadítsuk jelenünket a karmai közül.” Attia azt is meghatározza, hogy ebben a folyamatban hol van a művészet szerepe: a művészeti élmény a kitágított és szabad *jelenidejűség*, amely képes megbontani a múlt és a jövő közé ékelt pillanat kiszámíthatóságát. Véleménye szerint a kapitalista viselkedésmánipulációnak való kiszolgáltatottságot képes felfüggeszteni a művészet: a kiszámíthatatlan jelen pillanatra adott reakció jelenthet kiutat.

Attia tehát nem csak morális ideológiai keretet, hanem *művészeti programot* is hirdet. Az utóbbit pedig kiválóan teljesíti a *Biennále* tereiben. Ezek a hagyományokhoz megfelelően az Akademie der Künste két épülete és a KW Insitute, illetve 2022-ben a *Biennale* birtokba vette a Hamburger Bahnhof és az egykori Stasi főhadiszállás tereit is.

A külön helyszíneknek nem volt meghatározott programja, de még külön címe sem, és nem bontották őket további feliratozott alszekciókra sem. Ez nem azt jelenti, hogy egyes helyszíneknek ne lettek volna központi témái. Nagyon is voltak, csak éppen nem lettek kijelölve, meghatározva a belépés előtt. A kiállításvezető térkép számai is csak alkotókat jelöltek,⁹ címeket nem. Így a nézőnek nem volt más választása, mint prekoncepciók nélkül belépni a térbe, és ott szembesülni a jelenlevő művekkel. Nem lehetett felkészülni, jelen kellett lenni. (Ehhez tartozott, hogy a kiállítás összes meghívott művészenek névsora az utolsó pillanatig titkos volt, és nem csak a nyilvánosság számára: még Attia közvetlen munkatársai sem tudták a teljes listát. Ehhez képest már csak ráadás volt, hogy a 12. *Berlin Biennále* nem rendelkezett saját közösségi-média jelenléttel sem.) Kulcsszavak és túlburjánzó kurátori iránymutatások hiányában a művekhez tartozó rövid falszövegek nem forszírozták az értelmezési kereteket, s így nem is kényszerültek rá, hogy újra és újra megerősítsék, hogy itt márpedig azt látjuk, amit az ajtónál megígértek a kurátorok. Ehelyett pontosan vázolták az önálló értelmezéshez szükséges alapokat,

^[1] A kiállítók teljes listája: ALEX PRAGER; AMAL KENAWY; AMMAR BOURAS; ANTONIO RECALCATI, ENRICO BAJ, ERRÓ, GIANNI DOVA, JEAN-JACQUES LABEL, ROBERTO CRIPPA; ARIELLA AÏSHA AZOULAY; ASIM ABDULAZIZ; BASEL ABBAS AND RUANNE ABOU-RAHME; BINTA DIAW; BIRENDER YADAV; CALIDA GARCIA RAWLES; CHRISTINE SAFATLY; CLÉMENT COGITORE; DAAR – SANDI HILAL AND ALESSANDRO PETTI; DANA LEVY; ĐÀO CHÂU HAI; DAVID CHAVALARIAS; DENETH PIUMAKSHI VEDA ARACHCHIGE; DRISS OUADAHI; DUBRÉUS LHÉRISSON; ELSKE ROSENFELD; ETINOSA YVONNE; FLORIAN SÔNG NGUYEN; FORENSIC ARCHITECTURE; HAIG AIVAZIAN; HASAN ÖZGÜR TOP; IMANI JACQUELINE BROWN; JEAN-JACQUES LABEL; JENEEN FREI NJOOTLI; JIHAN EL-TAHRI; JOÃO POLIDO; KHANDAKAR OHIDA; LAMIA JOREIGE; LAWRENCE ABU HAMDAN; LAYTH KAREEM; MAI NGUYEN-LONG; MAITHU BUI; MARTA POPIVODA/ANA VUJANOVIĆ; MATHIEU PERNOT; MAYURI CHARI; MILA TURAJLIĆ; MÓNICA DE MIRANDA; MOSES MÄRZ; MYRIAM EL HAÏK; NGÔ THÀNH BAC; NIL YALTER; NOEL W ANDERSON; OLIVIER MARBOEUF; OMER FAST; PÉROU – PÔLE D’EXPLORATION DES RESSOURCES URBAINES; PRABHAKAR KAMBLE; PRANEET SOI; RAED MUTAR; SAJJAD ABBAS; SAMMY BALOJI; SIMONE FATTAL; SUSAN SCHUPPLI; SUSANA PILAR; SVEN JOHNE; TALOI HAVINI; TAMMY NGUYEN; TAYSIR BATNIJI; TEJSWINI NARAYAN SONAWANE; TEMITAYO OGUNBIYI; THE SCHOOL OF MUTANTS (BORIS RAUX, HAMEDINE KANE, LOU MO, STÉPHANE VERLET BOTTÉRO, VALÉRIE OSOUF); THÛY-HÀN NGUYEN-CHÍ; TUAN ANDREW NGUYEN; URIEL ORLOW; YUYAN WANG; ZACH BLAS; ZUZANNA HERTZBERG.

s tették ezt olyan sikeresen, hogy még a 100. szöveget is átfutotta a látogató, ahelyett, hogy zombiként haladt volna át az utolsó termeken. A kiállítás felnőtt, morális, gondolkozó emberként kezelte a látogatót, arra ösztönözve, hogy önállóan találja meg a szerteágazó kapcsolati hálókból az egyes művek helyzetét. A helyszínek ugyanakkor nem csak repetitíven követték a témákat, hanem *narratívákat* és dinamikus dramaturgiai íveket építettek. Berlinben kiválóan teljesítették azt, amit az elmúlt évtizedek konceptuális biennálé kultúrája elvesztett: képesek voltak hatni az érzelmekre.

A hansavierteli Akademie der Künste az *idő*, a *technológia* és a *természet* viszonyát vizsgálja. A kínaiak holdat építenek, az amerikaiak emberáldozatok árán is olajat termelnek ki, a kolonizáció és népvándorlások hatására az emberek megváltoztatták bolygónk természetes flóráját és faunáját. A professzionális, magas színvonalú művek szinte hagyományosnak tekinthető témái,

Forensic Architecture
Cloud Studies, 2022, kétszernyős videóinstalláció, 26'08"
Akademie der Künste, Hanseatenweg © Fotó: dotgain.info

az érzékletes esettanulmányok megadták az alaphangot a kiállítás végén nyíló legnagyobb térbe való belépéshez. Az itt szétszórva installált négy nagy videómunkából kettő igazán lenyűgöző volt. A FORENSIC ARCHITECTURE munkája - *Cloud Studies (Felhő tanulmányok, 2021)*¹⁰ - a szokásos precizitással mutatta be azokat az új felhőfajtákat, amelyeket a háborús övezetek vegyi fegyvereinek bevetése okozott, hozott létre. Kissé távolabb TUAN ANDREW NGUYEN fikciós párbeszéde folyt egy kétszernyős videómontázon. A *My Ailing Beliefs Can Cure Your Wretched Desiresben (Beteges hiedelmeim meggyógyítják nyomorult vágyaidat, 2017)* egy természettudományi múzeumban beszélget az utolsó jávai rinocérosz csontváza egy 15. századi kipreparált szent teknőssel. Az emberek és az állatok lelki, praktikus, misztikus, élelmészeti, gyógyászati és vallásos viszonyáról folyik a holisztikus dialógus a vietnámi történelem - a kínai és francia kolonializmus, az amerikai és a szovjet beavatkozás, a vietnámi háború - kontextusában. A két videót az emberi történelem és természet viszonyának további megközelítései vették körbe. (A kiállítás koncepciójába - akár a véletlen, akár nem - a kiállításról kifelé haladva, remekül beleillett a Akademie der Künste betonkockájának közepébe épített kis tetőtéri kert, ahol még az odatelepített néhány igénytelenebb növény is haldoklik.)

Az Akademie der Künste Pariser Platzon található épületének szekciója a *hálózatokat* és *archívumokat* vizsgálta. Nyitótérben

¹⁰ URL: <https://vimeo.com/570296007>

MOSES MÄRZ hatalmas diagramjai (2021-2022) kétdimenziós Wikipédiaként prezentálták kulturális, gazdasági és politikai dinamikák transzglobális összefüggéseit. Innen a német kultúrtörténet loopjába léphettünk a szimplán *dokumentumoknak* nevezett művek között: a koloniális hittérítés hatására készített, a törzsi kultúra formanyelvét ismétlő keresztény totemeket állították szembe EMIL NOLDE általuk inspirált vallásos festményeivel. A dokumentumarchiválás témája folytatódott a következő termekben: őslakos emberek katalogizálása vs. a fák historikus osztályozásának művészeti reflexiói. Az utolsó teremben az indiai KHANDAKAR OHIDA mániákus gyűjtögető nagybátyjának tárgyaiból készített álomszerű tája, és lírai rövidfilmje (*Dream Your Museum / Álmodd meg a saját múzeumod, 2022*) a gyűjtés és osztályozás személyes szintjéről utalt vissza a nemzeti gyűjtemények relatív értékkonstruálásának folyamatára.

A Hamburger Bahnhof első tíz teremnyi műve az osztályozási kényszer, a művészeti eszközökkel történő adatvizualizáció sokaságát és sokszínűségét prezentálta változatos módokon. A látogatót épp abban a pillanatban zökkent(ették) ki, amikor eljutott az unalom széléig: mert mi lehet még információ a kiszínezett big datán, az archívumok kicsinosított anyagán kívül? A kép. A művészet. JEAN-JACQUES LEBEL amerikai katonák a bagdadi Abu Ghraib börtönben készített fényképeiből épített szűk labirintust. A *Poison soluble. Scènes de l'occupation américaine à Bagdad (Oldódó méreg. Jelenetek az amerikai megszállásból Bagdadban, 2013)* kislebontású, életnagyságúra nagyított digitális fényképeken a megkínzott testek előtt pózoló

Moses März
Különböző művek papíron, 2021-22, ceruza, papír, kollázsok
Akademie der Künste, Pariser Platz © Fotó: dotgain.info

katonák, a rájuk uszított farkaskutyák előtt görnyedő meztelen rabok, a kínzás dokumentációi elől nem lehet el- vagy hátrálni. Elemi módon szembesítenek a kegyetlenséggel. Az ember visszameknekedne a korábbi esztétizált adatokig, vagy előre, a következő terembe, de a labirintus beszédét. A következő teremben ZACH BLAS *576 Tears (Könnyek, 2022)* online projektjének¹¹ ultrafuturisztikus installációja nem sokat oldott a feszültségen: az előző terem felkavaró hatásának ellenpontjaként a Mesterséges Intelligencia Isten algoritmusokból tanult könnyei csorogtak, potyogtak egy virtuális tóba. Isten egy algoritmus: életünk, érzelmeink, sorsunk rajta múlik. A kiállítás anyaga ezután kisimult, visszatért az egyénléptékű esztétizált narratívákhoz. Empatizálj, ha mersz, érezz, ha mersz. A lineáris dramatikusan építkezés a maradék két helyszínnél megtört. Ez a KW Institute a *feminista tudást* tematizáló

¹¹ URL: <https://576tears.ai/>